

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XVI. De Ansibariis; qui & Ampsibarii, & Apsivarii.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

CHASVARI Taciti, Straboni lib. VII bis dicuntur *Χασιδαίοι*, CHATTVARI: conjungunturque in recensione Chattis, Marfis, ac Tubantibus. unde ego, ex situ ac vocabulo, partem eos duxerim Chattorum, nam quemadmodum hi variantibus dialectis dicebantur *Chatti*, *Chassi*, & *Hassi*; sic *Chattuarii* etiam vocabantur *Chassuarii*: & quemadmodum illi quoque dicebantur *Catti*, sine adspiratione; sic Ptolemæo hi sunt CASVARI; & Velleio Paterculo, lib. II, CATTVARI: quamquam apud hunc vocabulum id legatur capite mutilatum *Attuarii*: qui nullibi aliâs exstant. Nomen igitur eorum rectissime scripseris per geminum *ss*, CHASSVARI, sive CHASSVARI. Apud Ptolemæum sic leguntur: *Ἰμέριον Σηβας Κασιδαίον*. *Supra Svevos sunt Casuarii*. Cæsar hos esse Svevos, hoc est, Chattos aliorum, supra ostensum est. Eodem igitur Casuaros suos, 10 situ ponit Ptolemæus, quo Strabo suos Chattuarios, inter Chattos, Marfos, ac Tubanteis; haud ita procul Angrivariorum sede, per quam postmodò in Chamavorum agros migrarunt. Cæsar belli Gallici comment. IV: *Paucis post diebus fit ab Vbis certior, Svevos omnes in unum locum copias cogere; atque iis nationibus, qui sub eorum sunt imperio, denuntiare, ut auxilia locum equitatusque mittant*. In his & dictos Chattuarios sive Chassuarios fuisse, equidem haud dubito. unum tamen cum ipsis corpus credo, nisi quòd paullo additiùs regebantur. Eodem Cæsar paullo post *socios Svevorum* appellat: *Svevos omnes, posteaquam certiores nuntii de exercitu Romanorum venerant, cum omnibus suis sociorumque copiis, quas cogerant, penitus ad extremos fines sese recepisse*. De antiquâ igitur Chassuariorum 20 sede jam latius constat: quam his limitibus circumscribo: ab meridie Dimelâ flumine, à cœnobio *Harderhusen* ad confluentem *Visurgis*: ab ortu *Visurgi*, ad confluentem usque *Ambræ*: ab septentrionibus & occasu, quâ antiquitus *Dulgibini* occurrebant, & *Bruçteri*, *Marfi*, *Tubantes*, *Sigambri*, atque *Tençteri*, alii scilicet aliis temporibus, primò *Ambrâ* amne, ad vicum usque *Dale*: inde porrò montium jugo, quod juxta opida *Permont*, *Bloombarg*, *Horen*, *Oldenbeke*, *Kleinebarg*, ad prædictum cœnobium *Harderhusen* protenditur. Ceterum in Chamavorum Angrivariorumque sedes, quas illi reliquerant, transgressi quas parteis singuli obtinuerint, apud neminem auctorum dispicio. quia tamen *Dulgibini* proximi fuere, hos, ut primos transgressos, ulteriora, Chassuarios citiora occupasse, credibile est. Limites igitur tunc utrisque fuerunt isti: à meridie, quâ 30 tunc *Amsivarii* occurrebant, montis jugum, quod à confluentibus *Visurgis* & amnis, qui est apud vicum *Remen*, juxta opidum *Lubbeke*, & arcem *Limborg*, ad opidum usque *Melle* protenditur: hinc porrò lineam, ad vicum *Bentlage* & *Amsiam* amnem ductam; quâ ab *Tubantibus* distinguebantur. Ab occasu fuit *Amsia*, ad *Lædæ* usque confluentem. ab ortu æstivo, quâ *Chaucis* jungebantur, *Lædam* flumen statuo; & ab fonte ejus lineam per lacum *Dommel* ad supra dictum vicum *Remen* actam. Hos verò agros uti æquis portionibus inter eos distribuam; lineam duco ab arce *Braamschede*, *Amsiæ* adpositâ, ad dictum lacum *Dommel*.

CAP. XVI.

40 De ANSIBARIIS; qui & AMPSIBARII, & AMPSIVARII.

ANSIBARIORVM meminit Tacitus, in annal. XII I: ubi, pullos à *Chaucis*, ad *Rhenum* in *Vsipiõrum* finis pervenisse narrat. Pulforum agros obsedisse pulfores *Chaucos*, haud dubium est. Horum finis postea ab *Oceano*, *Amsiam* inter *Albimque*, in *Chattos* usque pertinuisse, infra ex eodem monstrabitur auctore. in his igitur antiqua etiam *Ansibariorum* sedes inclusa tunc fuit. Ad *Rhenum* *Ansibarii* penetrarunt haud dubiè per minores interjacentium Germanorum genteis, *Angrivarios*, *Tubanteis*, *Vsipios*. nam majores, hinc *Bruçteri* atque *Frisii*, illinc *Cheruscis* & *Chatti*, transitum haud facile dedissent: quorum etiam hi postea, quum à *Rhe-* 50 *no*, ut mox dicam, repellerentur, omnes, præter imbellem ætatem, in suis agris contrucidarunt. Sed disertis verbis Tacitus tradit, ut mox videbimus, eos retro ad *Vsipios* & *Tubanteis* concessisse. Probabile igitur fit, eam tenuisse *Chaucorum* partem, quæ *Chattis* simul atque *Angrivariis* fuit proxima, inter duo opida *Bremen* & *Minden*. Limiteis itaque iis statuo ab ortu solis, quâ *Cheruscis* continuabantur, *Visurgim* amnem, ab opido *Petershagen* ad confluentem usque *Allari* fluminis. hinc ab septentrionibus, quâ *Chaucis* jungebantur, eundem *Visurgim*, ad opidum usque *Bremen*. inde ab occasu æstivo lineam ad fontem usque amnis *Lædæ*, cui adpositum opidum *Cloppenburg*; quâ ab iisdem *Chaucis* separabantur. hinc ab occasu brumali aliâ lineâ, ad dictum usque opidum

Petershagen, à Chamavis & Angrivariis ditimo. Regiones nunc finibus his continentur istæ: Mindensis episcopatus pars dimidia versus septentriones; comitatus Deepholt; comitatus Hojenfis pars maxima; lævæ Visurgis ripæ adfixa; & regiuncula, vulgò *Stading* dicta.

Pulli à Chauéis Ansibarii quomodo novas fedeis per varia loca quasiverint, tandemque in Cheruscis occubuerint; recenset Tacitus his verbis: *Eosdem agras (ad divortium Rheni; quos antè paullo Frisii occupaverant) Ansibarii occupavere, validior gens, non modò suâ copiâ, sed adjacentium populorum, id est, Ulsipiorum, miseratione: quia pulsi à Chauéis, & sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque illis, clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Bojocalus; vinculum se rebellionè Cheruscâ; jussu Arminii, referens; mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendiâ meruisse, quinquaginta annorum obsequia, id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostræ subjeceret. Quò tantam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur? Seruarent sane receptes gregibus inter hominum famam; modò ne vastitatem & solitudinem mallet, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, & post Ulsipiorum fuisse, sicut cælum diis, ita terras generi mortalium dadas. quæque sint vacua, eas publicas esse. Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans, quasi coràm interrogabat, vellent ne contueri inane solum? potius mare superfunderent, adversus terrarum ereptores. Et commotus his Avisus, patiendâ meliora imperia, id diis, quos implorarent; placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent, quid adimerent; neque alios judices, quàm se ipsos paterentur. Hec in publicum Ansibariis respondit: ipsi Bojocalo; ad memoriâ amicitia daturum agras, quod ille, ut proditiõis pretium, aspernatus, addidit: Deesse nobis terra, in qua vivamus, in qua moriamur, non potest. Atque ita infensis utrimque animis discessum. Ulli Bructeros, Tenceros, ulteriores etiam nationes, sociis bello vocabant. Avisus, scripto ad Curtium Manciam, superioris exercitus legatum, ut Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet; ipse legiones in agrum Tencèrum induxit; excidium minitans, nisi causam suam dissociarent. Igitur absistentibus his, pari metu exteritis Bructeris, & ceteris quoque aliena pericula deferentibus; sola Ansibariorum gens retro ad Ulsipios & Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Catts, dein Cheruseos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juvenutis erat, caduntur; imbellis aras in pradam divisa est. Sic tandem omne Ansibariorum nomen tunc deletum atque extinctum; Nerone*

Cæsare III, Valer. Messallâ Coss., anno à nato Christo LVIII. Validior autem fuit ea gens, Frisii, non equidem omnibus; quorum multo numerus osior amplissimis in finibus erat civitas: sed eâ tantum parte, quæ eadem arva militum apud Rheni ripam obsederat. Ceterum imbellem ætatem, ait auctor, in pradam fuisse divisam: in quâ senes, mulieres, ac pueri veniebant. Hi postea, virilem ætatem ingressi, quo casu in libertatem vindicati sint: suâne virtute ac Marte, an miseratione ac benignitate dominorum Cheruscorum, planè incertum habeo. nec id satis mihi dispectum, an pars quædam bellorum superstes, post cladem suorum, proximis Tubantum Angrivariorumque civitatibus in fidem sese clientelamque dederit. Nomen certè eorum postea iterum clarum fuit, multisque auctoribus celebratum; nisi quòd paullo aliâ scripitione, ANSIVARII, AMSIBARII, AMPSIBARII, AMPSIVARII, memorentur. Notitiæ imperii inter auxilia palatina sunt *Ampsvarii*; quibus illic Bructeri continuo subnectuntur. eodem vocabulo memorantur ab Sulpitio Alexandro, in expeditione Arbogastis, ut refert Gregor. Turonensis lib. II, cap. IX: *Collecto exercitu, transgressus Rhenum, Bructeros ripa proximos, pagum etiam, quem Chamavi incolunt, depopulatus est; nullo usquam occurrente, nisi quòd pauci ex Ampsvariis, & Chattis, Marcomere duce, in ulterioribus collium jugis apparuere. Bructeros tunc lævam coluisse Luppæ ripam, Chamavos verò dextram; utrosque conterminos Chattos, supra ostensum est. igitur Ampsvarii isti, quia unâ cum Chattis in auxilium veniebant Chamavis, certè nullis aliis tunc continebantur finibus, quàm quos Dulgibinis & Chassuariis ex Tacito adserui: fueruntque haud dubiè in aliis illis exiguis eorundem finium gentibus, hanc perinde memoratis. Pro sedibus igitur ipsis tribuo, Angrivariorum Dulgibinorumque agrorum parteis, quas sic circumseribo: à meridie & occasu, quæ Chamavis atque Tubantibus contermini fuere, montium jugo, quod à Dalichi amnis fonte & castello Falkenborg, juxta opida Bilefeld & Ravensborg, ad opidum usque Melle protenditur. hinc ab septemtrionibus, quæ Chassuariis jungebantur, contiguo montium jugo, juxta arcem Limborg & opidum Lubbeke, ad Visurgim & vicum Remen. inde ab ortu, quæ Chatti occurrebant, lineâ ad montium jugum medio situ inter opida Lemgow & Barndorp ductâ; atque hinc porro ipso jugo ad prædictum castellum Falkenborg.*

Opida

Opida nunc intra hos finis visuntur, *Dietmelle, Lemgow, Herworden, & Engeren*. Marcellinus, lib. xx, in eadem hac haud obscure collocat eos regione: *Julianus in litem Germania Secunda est egressus, versus Tungros: omnique apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, Trajectensi Mosâ opido propinquabat. Rheno deinde transmissis, regionem subito pervasit Francorum, quos Ansvarios vocant, inquietorum hominum licentius etiam tum percursantium extrema Galliarum. quos adortus subito, nihil metuentes hostile, nimium securos, superavit negotio levi. capsisque plurimis & occisis, orantibus aliis, qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit; hos prodesse possessoribus finibus arbitratus.* Vulgatissimæ editiones heic habent *Atthuarios*: alia tamen exemplaria *Ansvarios*. ego hoc ex corrupti illius vocabuli litterarum ductibus audacter correxerim in *Ansvarios*. etenim si geminum *tr* rectè reddit *n*; certè *h* rectius corrigitur in *s*, quàm in *stantum*. In tabulâ itinerariâ leguntur *Aplivarii*. omnino, correcto *l* in *s*, & addito *m*, habendi sunt, ut in Notitiâ imperii, & in Sulpitio Alexandro, *Amplivarii*. Apud Ptolemæum quoque pro *λακκοβαρδοι*, scribendum esse *Amplivarii*, id est, *Amplivarii*, supra in Chamavis docui. Aethico sunt *Amplivarii*. Quod si rectè nomen eorum scriptum fuerit per *m*: facile ego suspicer, quæsitum id esse à vocabulo *Amisæ* fluminis, quasi paria lingua *Amisæ*: quia hoc flumen ab initio adcoluerint. nam varias mirificasque fuisse gentium in his oris haud perinde latis transmigrations, satis jam hætenus peruisse puto.

CÆ. XVII.

De FRISIIS.

BATAVIS, ad medium Rheni alveum, conterminos fuisse *FRISIOS*, supra in illorum explicatione satis demonstratum est. Nomen eorum apud Dionem, lib. 14, Græcè legitur *ΦΡΕΙΣΙΟΙ*. ex quo ego conjicio, apud Ptolemæum mendosum esse vocabulum *Φερισιοι*. Nostri sæculi homines, quibus in omnibus princeps visus est geographorum Ptolemæus, maluerunt Græcâ, quàm Latinâ, scriptione eos proferre *Phrisios*: coque literæ *φ* argumento ortos suspicati sunt à Phrygum gente Asiaticâ. De Frisiis hæc Tacitus in libro de Germania: *Iuxta Tentleros Bruçteri olim occurrebant. nunc Chamavos & Angrivarios immigrasse narratur; pulsos Bruçteris, ac penitus exiis. & mox: Angrivarios & Chamavos à tergo Dulgibini & Chasuarii elidunt, alieque gentes, haut perinde memorate, a fronte Frisû excipiunt. Majoribus minoribusque Frisiis vocabulum est, ex modo virum. utraque nationes usque ad Oceanum Rheno prætexuntur; ambiuntq; immensos insuper lacus, & Romanis classibus navigatos. Terminis, quibus versus meridiem à Batavis, versus ortum brumalem à Maris sive Marfacis ac Bruçteris, distincti fuerunt, jam antea, in harum gentium descriptione, indicati sunt. ab ortu æstivo, Amisæ ore à Chaucis determinatos fuisse, infra ostendetur. ab occasu & septemtrionibus fuit Oceanus. Includitur nunc his finibus maxima pars Hollandiæ, & Trajectini agri, quidquid trans medium Rheni alveum: quâ ratione dimidiæ partes opidorum *Leyden, VVoerden, Vtrecht*, in veterum Frisiorum solo sitæ sunt. item Geldriæ portiuncula, quâ opida *Harderwyk & Elburg*: dein Transalanzæ regionis pars, quâ opida *Campen, Hasselt, Follenhorve, Steenwyk, Meppel*, & dimidium Drentiæ. hinc Frisia occidentalis omnis ad Amisiam usque flumen. Atque hinc est, quod septemtrionalis Hollandia sub Frisæ nomine hodiè que censeatur; opidaque inibi non Hollandiæ, sed Frisæ insignibus decorentur. hinc item tritum illud apud Hollandos in hanc usque diem proverbium durat: *Saets te Haerlem op het sant, gy werpt een koe in Friesland*. id est: *Harlemi in sablonibus consistens, bovem facile in Frisiam usque libaveris*. Loquitur autem de medio ejus opidi foro. Hinc etiam Wilibordus, quem Sergius Papa, Clementem cognominatum, ad prædicandum genti Frisiorum episcopum consecraverat, sedem episcopalem ex dono Pipini accepit in opido Trajectensi; ut supra in Batavis ostensum.*

Hæc verba Taciti, *Rheno prætexuntur*, Hadrian. Junius ad Isalam flumen refert; quia Frisii ad utramque Isalæ ripam incoluerunt. verum Isalam Tacito numquam Rheni nomine adpellari, mox infra demonstrabitur. vim verbi *prætexere* haud rectè utrique fluminis ripæ adplicari, ipse Tacitus docet in eodem libro infra. *Eaque*, inquit, *Germania velut frons est, quatenus Danubio prætextitur*. de Narischorum scilicet, Marcomannorum, Quadorumque finibus loquitur; qui omnes in lævâ tantum Danubii erant ripæ. Itaque verba illa de Frisiis sic rectius interpreteris, uti utrasque nationes, tam Majores, quàm